

УПОТРЕБА НА АОРИСТ В КОНТЕКСТИ, ИЗИСКВАЩИ ИМПЕРФЕКТ. АНАЛИЗ НА ДАННИ ОТ АНКЕТНО ПРОУЧВАНЕ

Доц. д-р Ласка Ласкова, проф. д.н. Красимира Алексова,
доц. д-р Яна Сивилова, доц. д-р Данка Апостолова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията съдържа качествен анализ на резултатите от проведено през 2025 г. анкетно допитване с 1618 родноезикови носители, чиято цел е да бъде тествана хипотезата, според която в съвременния узус при определени условия се наблюдава смесване на минало свършено и минало несвършено време. Конкретен предмет на изследване е замяната на форми за имперфект с форми за аорист при първични или отименни глаголи от несвършен вид в индикатив. Количествените данни от анкетата потвърждават виждането, че не става дума за изолирани грешки, а за тенденция – въпреки че респондентите по-често избират имперфект (медианата е 78.73%), в някои случаи делът на аористните форми достига до над 30%. При дискусиата на резултатите са очертани основните закономерности, наблюдавани при замяната; специално внимание е отделено на факторите, които отключват явлението.

Ключови думи: съвременен български език; аорист; имперфект; промяна на езиковата норма

Въведение

Настоящото проучване е посветено на употребата на аорист (**Ао**) в контексти¹, които предполагат имперфект (**И**), при първични или отименни глаголи от несвършен вид в индикатив. В статията се обсъждат резултатите от анонимно анкетно проучване с непредставителен характер, проведено с 1618 носители на българския език като първи. Изложението започва с кратко описание на теоретичната рамка, в която се разглежда семантиката на двете темпорални субкатегории. Прави се обобщение на съществуващите до момента наблюдения върху замяната на **И** с **Ао**. Във втората част е представен дизайнът на анкетата. Третата част съдържа количествен и качествен анализ на събраните данни. Основните изводи са представени в заключението.

1. Явлението замяна на имперфект с аорист

1.1. Съгласно приетата от нас теория на граматическите опозиции, разработена от Георги Герджиков (вж. напр. Gerdzhikov 1976, 1984, 2013), с **Ао** се индикира предходността на действието спрямо акта на комуникация (**АК**), а с **И** – едновременността на действието с минал момент (**ММ**). Всяко от българските времена може да бъде представено като набор от стойности, положителни или отрицателни, на следните четири диференциални признака: *предходност*, *следходност*, *индиректност* (отнесеност към минал спрямо **АК** момент), *перфектност* (фокус върху постакционния период, т.е. периода след осъществяването на действието). И двете времена, които разглеждаме, са немаркирани по признаците *перфектност* и *следходност*, но докато с **Ао** действието се позиционира директно към акта на комуникация, с **И** то се отнася към него косвено, тъй като е едновременно с минал – спрямо акта на комуникация – момент. При това **Ао** е единственото българско време, маркирано по диференциатора *предходност*, докато **И** е немаркирано по него. **И** е немаркирано и по признака *следходност*, затова в основната си употреба индикира едновременност на действието с **ММ**.

Особено важно за анализа на изследвания тук феномен е разбирането, че при определени условия в речта положителната стойност на един диференциален признак може да остане неизразена, тъй като тя се кодира от контекста. Тогава вместо маркирания по дадения признак член на директната опозиция адресантът използва немаркирания – явление, познато под името *синтагматична неутрализация* (Gerdzhikov 2013; Aleksova 2003).

Така например при въведен в главното изречение чрез аористната форма на глагола минал ориентационен момент в подчиненото нерядко се употребява презенс вместо имперфект, въпреки че се означава действие, едновременно не с **АК**, а с **ММ** (срв. *Не излизаше, когато вали* vs. *Не излизаше, когато валеше*). Както личи от таблица 1, сегашно време (**С**) и имперфект (**И**) се противопоставят единствено по признака *индиректност* – първото е немаркирано, а второто – маркирано. Когато лексикално-граматическият контекст е достатъчен за вярното декодиране на темпоралните отношения между описаните събития, говорещият може да използва по-малко натоварения, т.е. немаркирания по съответния диференциатор, член на опозицията на мястото на маркирания. В посочения по-горе пример (**С** вместо **И**) престава да бъде релевантна и се неутрализира опозицията по признака *индиректност*.

Таблица 1. Стойности на темпоралните диференциатори за трите синтетични времена в съвременния български език

ВРЕМЕ	ДИФЕРЕНЦИАЛЕН ПРИЗНАК			
	предходност	следходност	перфектност	индиректност
презентс	-	-	-	-
аорист	+	-	-	-
имперфект	-	-	-	+

Както се вижда и от таблица 1, в нашата концепция, докато **С** и **И** образуват опозитивна двойка по признака *индиректност*, това не важи за **Ао** и **И**. По тази причина замяната (и в двете посоки) на времето, маркирано по признака *предходност*, с времето, маркирано по признака *индиректност*, не може да се разглежда като резултат от синтагматична неутрализация (вж. и Abazova 2017, р. 79), а се дължи на други фактори. Те ще бъдат в центъра на нашето внимание при анализа по-нататък.

1.2. Смесването на **Ао** и **И** във всички евиденциали за пръв път е изследвано от Стефанка Абазова (Abazova 2017). Като предоставя богат материал от публикации в интернет форуми и различни социални мрежи, тя убедително показва, че не става дума за спорадичен феномен, а за тенденция, която е особено характерна за говора на младите хора и свидетелства за разколебаване на езиковата норма. Изводът се подкрепя от резултатите от анкетно проучване със 100 студенти първокурсници от различни филологически специалности и 64 ученици от 12. клас, т.е. респондентите са на възраст от 18 до 20 години; по-голямата част от тях, 64.40%, са родени и живеят в София (Abazova 2017, р. 83). Анкетата е проведена и с контролна група от 15 души преводачи на възраст от 35 до 45 г. При нито един от тях не се наблюдават отклонения от заложените **И** отговори.

Авторката открива определени закономерности при смесването на времевата в индикатив. Така например при равни други условия, когато глаголните форми са в 1 л., ед. ч. или мн. ч., е по-вероятно да се появи аорист (*ходих*, *ходихме*), а за 3 л., ед. ч. се предпочита имперфект (*ходеше*). Друго важно наблюдение е това, че най-често **Ао** измества **И** в два случая: когато той се използва за означаване на итеративни действия в плана на миналото, т.е. при повторителен **И**, и когато индикира действие, развиващо се в определен **ММ**, т.е. при актуален **И** (Abazova 2017, р. 79).

С. Абазова изтъква комплексния характер на причините за употреба на **Ао** форми на първични или отименни несвършени глаголи в контекст, изискващ **И** (Abazova 2017, р. 93, 98 – 99, 134 – 135). Като основни екстралингвистични фактори тя посочва четенето на лоши и нередактирани преводи и влиянието на чуждоезикови модели. Изследователката изказва предположението, че пример за такова

влияние може да бъде начинът, по който се предава в английския повторителното значение на имперфекта – не с форми за *past continuous*, което се интерпретира като аналог на българския **И**, а с комбинации от *used to* и инфинитив.

Не е без значение честотата на употреба на даден глагол, както и особеностите на неговото формообразуване. Така регистрираният при анкетното проучване процент на отклоненията при изреченията с *чета* и *пиша* е значително по-нисък от този при изреченията с *нека*. Формите на първите два глагола са добре познати и защото често се използват в обучението по български език за онагледяване на темпоралната парадигма, докато **И** на *нека* затруднява респондентите, включително поради редуването *-к-/-ч-* в корена (срв. *некох* в **Ао**, но *печах* в **И**)¹.

Според Абазова употребата на **Ао** при очакван **И** вероятно е започнала първо при изказвания, описващи повтарящи се ситуации, а след това се е разпространила и в актуални контексти, особено в случаите, когато глаголната форма е натоварена допълнително с маркираните значения на признаците, изграждащи други категории като лице и число – 1 л. (*+комуникатор*, *+говорещ*) и множествено число (*+плуралност*).

Въпреки че в настоящата статия се обсъждат само резултатите от допитването при тестови изречения със заложен избор на индикативна форма, в някои случаи респондентите са дали отговор с несвидетелски форми – както за **И**, така и за **Ао**, които също ще бъдат дискутирани. Затова тук ще отбележим, че данните от изследването на С. Абазова потвърждават констатираното и от други автори, а именно, че при образуването на косвените евиденциали (ренаратив, конклузив и дубитатив) за презенс и имперфект някои носители на езика използват **Ао** вместо **И** причастие (Abazova 2017, р. 78). Наше скорошно изследване по проблема (Aleksova et al. 2025) също съдържа доказателства в подкрепа на това наблюдение.

2. Описание на анкетното проучване

За да проследим с каква регулярност носителите на съвременния български език използват индикативни форми за **Ао** в контексти, които изискват употребата на индикативен **И**, създадохме въпросник с 20 тестови изречения, базирани на реални примери от узуса. Контекстите са от следния тип: единично действие в **И**, едновременно на **ММ**; две паралелно протичащи действия в **И**, едновременни на **ММ**; действие в **И**, едновременно с **ММ**, в рамките на което се явява еднократно действие в **Ао**; повтарящи се, типични действия в миналото, изразени с **И**. Респондентите бяха помолени да разкрият скобите и да напишат подходяща форма на глагола в тях. Шест от изреченията съдържат индикатори за необходимостта да бъде използвано **И** причастие като (част от) косвен евиденциал – те ще бъдат обект на отделно изследване. Останалите 14, приведени долу, предполагат употребата на индикативен **И**. Номерацията отразява позициите им във въпросника.

(1) Снощи по пътя към летището аз (трепера) от ужас да не би да изпусна самолета.

(2) Като деца те (нося) вкъщи какви ли не животинки от улицата, защото бяха много жалостиви.

(4) Докато ние (чета) новините в интернет, родителите ни гледаха телевизия.

(5) Онзи ден по същото време Иван (бродя) из пустия парк, потиснат от тежки мисли.

(7) Запознахме се в социалните мрежи и миналата година почти всеки ден си (пиша).

(8) След като не получи отговор, полицейският служител продължи: – Докато Вие се (боря) с колата, аз разпитах набързо приятеля Ви.

(10) По време на срещата те настоятелно ме убеждаваха да приема предложението, а аз само се (мръця) неодобрително.

(11) Сприятелихме се още преди години, когато и вие (работя) през летата по морските курорти.

(13) Вчера по тъмно три деца все още се (гоня) около една олющена катерушка.

(14) Родителите му тогава пътуваха по работа и през това време той (живея) при баба си.

(16) През ваканциите се (катеря) по дърветата в двора, но баба и дядо нито веднъж не ме наказаха.

(17) Докато снощи ти (ходя) насам-натам в несвяст, аз се обадох където трябва, и проблемът се разреши.

(19) Вчера, точно когато си (мисля) дали да отида на партито, телефонът звънна.

(20) По време на състезанието той (спя) едва по 3 – 4 часа в денонощието, изтощи се много и не се класира за финала.

Подбрани са несвършени, неопределени първични или отименни глаголи, при които **Ао** и **И** основа се различават, като десет от тях са от най-големия, I разред на II спрежение, при който темпоралната гласна за минало свършено време е *-и-* (от типа на *трепера*, *-иш*; *-их*), един е от III разред на същото спрежение (*спя*, *-иш*; *-ах*), един е от I разред на I спрежение (*чета*, *-еиш*; *-ох*), един е от IV разред на I спрежение (*пиша*, *-еиш*; *-ах*) и един е от VII разред на I спрежение (*живея*, *-еиш*; *-ях*). В четири изречения формата следва да бъде в 3 л., ед. ч., в други четири – в 1 л., ед. ч. По две са изреченията със следните комбинации: 3 л., мн. ч.; 1 л., мн. ч.; 2 л., мн. ч. В (1), (5), (8), (10), (13), (17), (19) се описва развиващо се в миналия ориентационен момент действие, а в (2), (4), (7), (11), (14), (16), (20) то е повтарящо се и/или типично. Синтактичните структури са разнообразни по характер и затова

при дискусията на резултатите ще коментираме всеки конкретен случай поотделно.

Анкетното проучване беше извършено по метода на отзовалите се в периода от януари до юни 2025 г. чрез онлайн формуляр на Google Forms. Разпространявано е чрез социални мрежи, имейли и други дигитални платформи.

3. Дискусия на резултатите

3.1. Броят на респондентите е 1618. Разпределението им по социодемографски показатели е следното.

Пол. Преобладаващата част от включилите се в анкетата, 81.8%, са жени, 17.7% са мъже, а 0.5% са посочили опция „Не определям“.

Възраст. Малък е делът на най-младите и най-възрастните. Анкетираните до 19 години са 4.7%, а тези над 70 години – 3.6%. В другите групи разпределението е сравнително равномерно: от 20 до 30 г. – 16.6%, от 31 до 40 г. – 20.3%, от 41 до 50 г. – 25.1%, от 51 до 60 г. – 16.5%, от 61 до 70 г. – 13.3%.

Образование. Над $\frac{3}{4}$ от респондентите, 79%, са с висше образование. В университет следват 12%, 7.2% имат завършено средно образование, а 1.8% са ученици.

Специалност. Малко над $\frac{1}{3}$ от анкетираните лица (37.6%) имат филологическа специалност, а останалите имат друга специалност (60.2%) или са посочили, че са ученици (2.2%).

Местоживеене. Почти половината, 48.1%, живеят постоянно в София, в областен град – 28.8%, в необластен град – 7.6%, в село – 4%, а 11.6% – извън България.

Въз основа на тези данни може да се каже, че типичният участник в анкетата е жена на възраст между 40 и 50 години с висше нефилологическо образование, живееща в София.

3.2. Количественият анализ на резултатите показва, че делът на респондентите, избрали да създадат **Ао** форма, може да стигне до $\frac{1}{3}$ от всички отговорили (максималната стойност е 33.48%), но може и да става въпрос за по-малко от 10 души (0.58%). Медианата е 12.91%. Важно е да отбележим още веднъж, че изреченията от въпросника са подбрани така, че синтактичният контекст за глагола сказуемо да насочва към употребата на време, означаващо едновременност с **ММ**, но не и предходност спрямо **АК**.

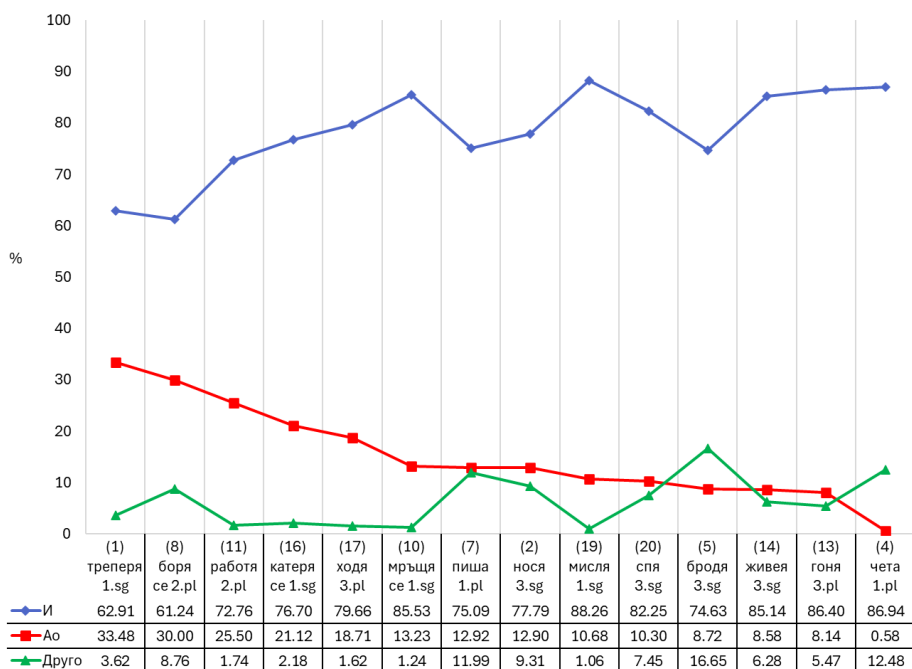
За сравнение ще посочим, че при анкетата, проведена от Абазова, в някои случаи делът на **Ао** при очакван **И** може да се доближи до 45 – 50%: в текста *Ех, как се промени животът! Преди ние всяка седмица (ходя) на екскурзия, (нося) си китарите, (нея) и си изкарвахме много весело, а вие сега...* за първия и втория глагол **Ао** са предпочели съответно 46.3% и 43.9%, а за третия – 23.2% (Abazova 2017, pp. 85 – 90). Почти двойната разлика между *ходя* и *нося*, от една страна, и *нея*, от друга, при условие че и трите прости изречения

означават типични, итеративни действия, според авторката се дължи на формални причини. Докато **Ао** и **И** в 1 л., мн.ч. за *ходя* и *нося* се различават само по темпоралната гласна (*ход-е-хмe* vs. *ход-и-хмe*; *нос-е-хмe* vs. *нос-и-хмe*), при *нея* разликите са значително по-осезаеми (*не-е-хмe* vs. *ня-0-хмe*). Върху факторите, които оказват влияние върху смесването на двете времена, ще се спрем подробно при качествения анализ на резултатите по-долу.

Твърдо може да се каже, че при всички тестови изречения в проведената от нас анкета доминира изборът на **И**, който се движи между 61.24% и 88.26%. Медианата е 78.73%.

Минималният процент на посочилите друг отговор (с различна лексема и/или лице, число, време, евиденциалност) е 1.6%, максималният – 16.65%. Медианата тук е 5.87%. Когато за дадено изречение отговорите в категория „Друго“ са над 5%, те също ще бъдат коментирани.

Данните са представени обобщено на фигура 1.

Фигура 1. Предпочитания към темпорална форма в индикатив (в %).

Тестовите изречения са представени от спрегаемия глагол, като подреждането на данните е в посока от най-висок към най-нисък дял на респондентите, предпочели **Ао** форма

3.3. Ще обсъдим резултатите от допитването за всяко изречение със заложена индикативна **И** форма, като започнем от тези, при които най-голям брой анкетираните лица са избрали **Ао**. За улеснение ще посочваме изреченията отново с оригиналната им номерация.

В най-общ план прави впечатление, че по-висок процент **Ао** се среща при формите, които се различават само по темпоралната гласна, докато **И** се избира по-често при тези в 3 л., ед. ч., където окончателните също са различни (при **И** *-ше*, при **Ао** *-0*, срв. *гон-е-ше* vs. *гон-и-0*).

3.3.1. Над $\frac{1}{3}$ от респондентите са избрали **Ао** форма за изречения (1) и (8) – 33.48% и 30%. Тестовите конструкции споделят две общи черти: 1) формите за двете времена се различават само по темпоралната гласна: *-е-* в **И**, *-и-* в **Ао**; 2) означава се еднократно, продължително действие, извършващо се в определен минал период, фиксиран с обстоятелствен израз – наречие (*снощи*) и подчинено изречение (*докато Вие се борехте с колата*):

(1) *Снощи по пътя към летището аз (трепера) от ужас да не би да изпусна самолета.*

(8) *След като не получи отговор, полицейският служител продължи: – Докато Вие се (бора) с колата, аз разпитах набързо приятеля Ви.*

Първо, можем да предположим, че за респондентите, предпочели **Ао**, несвършените глаголи и в двата случая реализират общофактическото, а не конкретнопроцесното си значение. По същия начин едно изречение с непределен глагол и обстоятелствен израз, имплициращ затворен период от време, при форма в **Ао** означава еднократно извършване на действието (*Спах на път за работа*), а при форма в **И** – повтарящо се действие, типично за плана на миналото (*Спах на път за работа*).

Второ, при (8) от значение е също интерпретацията на конструкцията, въведена от *докато*. В „Граматика на съвременния български книжовен език“ Аксела Лазарова отбелязва, че в някои случаи със синтактичните единици, съдържащи подчинени изречения, въведени от *докато*, „не се изразява едновременност на действията, а се прави **съпоставка** (подч. наше – б. авт.) между съобщенията, изразени в главната и подчинената част“ (Lazarova 1998, p. 136).

Много е вероятно част от респондентите да интерпретират репликата на полицейския служител в (8) като съпоставка на два завършени факта (‘Докато Вие свършихте това, аз свърших това’). Лазарова отбелязва и нещо друго – в такъв случай глаголите сказуеми не е задължително да означават събития от един темпорален план (Lazarova 1998, p. 136). Това може да е причината почти всички анкетираните лица, дали отговор, различен от **И** и **Ао**, да избират **С** форма *се борите* (7.77% от общо 8.76%). За тях „борбата“ с колата продължава и след като разпитът е приключил.

3.3.2. На трето място по брой респонденти, избрали **Ао** вместо **И**, е изречение (11) с 25.5%. При него отново във формален план разликата се свежда

само до темпоралната гласна (*работ-е-хте* vs. *работ-и-хте*). Означава се типична за миналото (*преди години*) дейност:

(11) *Сприятелихме се още преди години, когато и вие (работя) през летата по морските курорти.*

Отново появата на **Ао** може да се обясни с желанието на респондентите да посочат, че периодът, за който се отнася твърдението, е приключил преди **АК**, като несвършеният вид на глагола изразява представата за продължително действие.

Формално и семантично, изречение (16), следващо по брой избрали **Ао**, 21.12%, е много подобно на изречение (11):

(16) *През ваканциите се (катеря) по дърветата в двора, но баба и дядо нито веднъж не ме наказаха.*

И тук тестовият глагол е от I разред на II спрежение, а окончанието е общо за двете времена (*се катер-е-х се* vs. *катер-и-х се*); мн. ч. на съществителното в обстоятелственото пояснение за време (*през ваканциите*) недвусмислено показва, че става въпрос за типична, повтаряща се в определени периоди от годината дейност. Въпреки че глаголът във второто изречение е в **Ао** (*не ме наказаха*), не е изключено тълкуване, при което тази дейност се възприема като актуална и в настоящето. Затова от 2.18% дали друг отговор 1.56% са избрали **С** (*се катеря*).

3.3.3. При изречение (17) формите за двете прости времена се различават не само по основите, но и по окончанията (*хòд-е-ше* vs. *хòд-и-0*). Факт е, че замените се извършват не само в 1 л., ед.ч. и цялото мн.ч., това се случва, макар и по-рядко, и в 3 л., ед.ч. въпреки значимата разлика в окончанията на **Ао** и **И** (Abazova 2017; Aleksova et al., in print). Интересното е, че при (17) в сравнение с другите изречения с третолични форми в ед. ч. (вж. таблица 1) делът на предпочелите **Ао** е сравнително висок – 18.71%. За това според нас роля отново, както е при (8), има многозначността на въведените с *докато* изречения:

(17) *Докато снощи ти (ходя) насам-натам в несвяст, аз се обадох къде-то трябва, и проблемът се разреши.*

Със (17) без съмнение говорещият съпоставя и оценява два типа поведение. Употребата на **Ао** в първото просто изречение подчертава контраста между тях, докато при избор на **И** фокусът е върху темпоралното отношение на едновременност, и по-конкретно – на включване (вж. и Lazarova 1998, p. 135) между описаните действия: обаждането се случва в периода, в който се развива ходенето.

3.3.4. С пример (10) се описват две паралелно протичащи в рамките на един експлицитно уточнен период действия:

(10) *По време на срещата те настоятелно ме убеждаваха да приема предложението, а аз само се (мръзя) неодобрително.*

За разлика от всички обсъдени дотук изречения в (10) действието еднозначно се развива паралелно с друго действие, означено с **И** (*убеждаваха*). От формална гледна точка (10) е сходно с (1) и (16): глаголът е в 1 л., ед. ч., а разликата между двете времена се свежда само до темпоралната гласна (*се мръщ-е-х* vs. *се мръщ-и-х*). Но докато за (1) и (16) всеки трети, респективно всеки пети предпочита **Ао** (33.48% и 21.12%), (10) е първото тестово изречение, при което процентът на тази група респонденти е със стойност, близка до средната (12.91%), а именно – 13.23%. Тук изборът на **Ао** изглежда напълно арбитрарен, семантично неоправдан. Може да предположим, че в съзнанието на анкетираните актуалният **И** е изместен от общофактическия **Ао**, който според С. Абазова започва да изразява „някаква обща претеритност“ (Abazova 2017, р. 93), т.е. предходност на действието спрямо акта на комуникация. Вероятно значение в конкретния случай има и това, че другият глагол е от III спрежение и е в 3 л., мн. ч. (*убеждаваха*), където формална разлика между **И** и **Ао** няма (вж. по въпроса и Aleksova et al., in print).

3.3.5. Изречения (7) и (2) са с близко разпределение на отговорите. Общото между тях е, че с глагола в скоби се означава типично, повтарящо се действие:

(7) *Запознахме се в социалните мрежи и миналата година почти всеки ден си (пиша).*

(2) *Като деца те (нося) вкъщи какви ли не животинки от улицата, защото бяха много жалостиви.*

Различията са няколко. От една страна, (7) е сложно съчинено, а (2) – сложно съставно изречение. При (7) глаголът е във второто просто изречение, а в (2) – в първото. Разположението е важен фактор, тъй като, както ще стане ясно след малко, почти всеки десети не е отчел правилно темпоралния план, зададен от времето на глагола в *защото бяха много жалостиви* в (2). В (7) разликата между формите за двете синтетични времена е осезаема въпреки общото окончание: *пиш-е-х-ме* vs. *пис-а-х-ме*, самият глагол е високочестотен и парадигмата му би следвало да е добре позната; при (2) разликата е само в темпоралната гласна: *нос-е-ха* vs. *нос-и-ха*.

Процентът на предпочелите **Ао** и за двете изречения е около средния, 12.92% за (7) и 12.90% за (2).

Сравнително по-ниският брой **И** форми – 75.09% за (7) и 77.79% за (2), според нас се дължи на по-високия дял избрали друг отговор (11.99% и 9.31%). В преобладаващата част от случаите (10.81% и 6.89%) е посочено **С** (*пишем, носят*). Вероятно при (7) в бързината респондентите не са отчели позицията на съюза *и*, така че уточнението *миналата година* е отнесено към запознаването; това създава възможност писането да се тълкува като действие, актуално в плана на настоящето (*Запознахме се в социалните мрежи миналата година и почти всеки ден си пишем*). Предполагаме, че формите в **С** в (2) вероятно са написани, преди да се дочете изречението до края.

3.3.6. Конструкция (19) представя христоматиен случай, в който *когато*-изречение с **И** на несвършен глагол означава период, в чиито рамки се случва еднократно действие, означено със сказуемо от свършен вид в **Ао**:

(19) *Вчера, точно когато си (мисля) дали да отида на партито, телефонът звънна.*

Очаквано делът на респондентите, избрали **И** (*мислех*), е най-висок – 88.26%. Дори и тук обаче 10.68% са посочили **Ао** (*мислих*).

3.3.7. Много близки стойности показват изречения (20), (5), (14) и (13). С изключение на (5), където процентът на посочилите друг отговор е най-високият за целия набор тестови изречения (16.65%), което свива дела на избраните **И** (74.63%), за тази група делът на **Ао** е нисък, между 8.14% и 10.30%, на **И** сравнително висок – между 82.25% и 85.14%, а различните отговори варират между 5.47% и 7.45%, като преобладаващата част се пада на **И** и **Ао** причастия. Ето и самите изречения:

(20) *По време на състезанието той (спя) едва по 3 – 4 часа в денонощието, изтощи се много и не се класира за финала.*

(5) *Онзи ден по същото време Иван (бродя) из пустия парк, потиснат от тежки мисли.*

(14) *Родителите му тогава пътуваха по работа и през това време той (живее) при баба си.*

(13) *Вчера по тъмно три деца все още се (гоня) около една олющена катерушка.*

За всички тях е характерно това, че от респондентите се очаква да дадат като отговор третолична форма – за (20), (5) и (14) в ед. ч., за (13) – в мн. ч. Съответно при първите три формалната разлика между **И** и **Ао** засяга както темпоралната гласна, така и окончанието (*сп-е-ше* vs. *сп-а-0*; *брод-е-ше* vs. *брод-и-0*), а в (14) – и корена (*живе-е-ше* vs. *живя-0-0*), докато за (13) двете времена се отличават само по темпоралната гласна (*гон-е-ха* vs. *гон-и-ха*). По структура изреченията са прости – (5), (13), или сложни съчинени – (20), (14). В (20), (5), (13) глаголът в скоби е първо или единствено сказуемо. В (5), (14) и (13) предходният контекст съдържа ясни индикатори за това, че действието се развива в **ММ** (*онзи ден; тогава пътуваха; вчера*). В (20) и (14) се означава итеративност на действието, в (5) и (13) се предполага употреба на актуален **И**.

Интересни закономерности се наблюдават в множествата с други отговори (нито **И**, нито **Ао**). Докато в останалите случаи с над 5% за категория „Друго“ – (2), (4), (7), (8), доминират **С** форми, при (20), (5), (14) и (13) анкетираните най-често използват елови причастия, с които образуват ренатив. Ако се съпостави съотношението индикативен **Ао** : **И** със съотношението **Ао** : **И** причастие, се забелязва една обща тенденция (вж. таблица 2). Относителният дял на **Ао** причастия е в пъти по-голям в сравнение с относителният дял на личните **Ао** форми. Това говори в подкрепа на констатаци-

ята, че при образуване на косвени евиденциали, в случая – ренаратив, **Ао** причастие измества **И** причастие.

Таблица 2. Разлики в съотношенията **Ао : И** в индикатив и ренаратив.
Подреждането на изреченията е от максимален към минимален брой
отговори **Ао**

ИЗРЕЧЕНИЕ	% Ао + И ПРИЧАСТИЯ ПРИ ОБЩ % ДРУГИ	СЪОТНОШЕНИЕ	
		Ао : И	Ао : И (причастия)
(20) <i>спя</i> (3.sg)	5.27% при 7.45%	1 : 7.9	1 : 3.3
(5) <i>бродя</i> (3.sg)	15.12% при 16.65%	1 : 8.6	1 : 1.4
(14) <i>живея</i> (3.sg)	4.54% при 6.28%	1 : 9.9	1 : 3.6
(13) <i>гоня</i> (3.pl)	3.60% при 5.47%	1 : 10.6	1 : 2.6

Забележка. При изречение (5) формите за презенс и аорист са омонимни (*броди*). Всички отговори от този тип са категоризирани като **Ао** заради това, че *снощи* указва минал план на действието.

3.3.8. Пренебрежимо малък, 0.58%, е процентът на респондентите, избрали **Ао**, в изречение (4):

(4) *Докато ние (чета) новините в интернет, родителите ни гледаха телевизия.*

За разлика от другите случаи, при които тестовият глагол е казуемо в изречение, въведено с *докато* – (8) и (17), тук без съмнение се прави характеристика чрез посочване на типична дейност, а не се означават единични събития. Употребата на **Ао** би била абсолютно неуместна, макар че в оригиналния пример е употребен именно **Ао**. Очевидно също така с (4) се цели съпоставка между навиците на две поколения и акцентът не е върху това да се сигнализира едновременност на действия. Това обяснява защо при 12.48% отговори, различни от **И** и **Ао**, 12.15% от респондентите са избрали **С**. Те противопоставят не само две поколения, но и два периода, „сега“ и „преди“.

Вероятно ниският процент **Ао** се дължи и на това, че формите за двете прости минали времена при *чета* са отчетливо различни (*чет-я-хмe* vs. *чет-о-хмe*), самият глагол е често употребяван и парадигмата му е добре позната.

Заклучение

Резултатите от проведеното от нас анкетното изследване с 1618 респонденти показват, че въпреки категоричното превъзходство на **И** в контексти, които го предполагат (медиана: 78.73%), употребата на **Ао** вместо **И** при несвършени неопределени глаголи в индикатив не е изолирано явление. Нейният дял може да достигне до една трета от отговорите (максимум: 33.48%).

Сравнително по-често **Ао** измества **И**, когато разликата между двете форми е само в темпоралните гласни, които сами по себе си представляват фонемни, противопоставени само по един диференциален признак (-*e*- vs. -*и*-).

Данните от анкетата опровергават хипотезата, че емблематичното окончание -*ше* за 2 и 3 л., ед. ч. ще възпрепятства появата на **Ао** в м. предпологащ се от контекста **И**. Трябва обаче да се посочи, че в тези две лица изследваната замяна е по-ограничена.

Важна роля играе семантичният фактор. **Ао** с общофактическо значение на несвършения вид е възможен тогава, когато от контекста може да бъде изведено заключението, че с глагола се означава типично за приключило в минал период действие. Възможно е и допускането, че при неопределени първични или отименни глаголи от несвършен вид **И** и **Ао** в подобни контексти започват да изразяват *минало действие (претеритно)*, а развойността/продължителността се осигурява от семантиката на несвършения вид.

Семантичният фактор е от значение и за конструкциите с изречения, въведени със съюза *докато*. Когато с тяхна помощ се описва събитие, предмет на съпоставка, а не средство за изразяване на едновременност, употребата на **Ао** става допустима.

И накрая, потвърждава се за третоличните преизказни форми констатацията, че вероятността **Ао** причастие да измести **И** причастие при косвените евиденциали, е по-висока, отколкото вероятността **Ао** да измести **И** в индикатив.

Благодарности и финансиране

Това изследване е финансирано от Европейския съюз – NextGenerationEU, чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, проект SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01.

БЕЛЕЖКИ

1. Те са описани в (Aleksova et al., in print).
2. Ние бихме добавили, че образуването на форми за **И** представлява предизвикателство и заради редуването -*a*-/-*e*- (*печах*, но *печеше*).

ЛИТЕРАТУРА

- АБАЗОВА, С., 2017. *Аорист и имперфект в българския език днес*. София: Парадигма. ISBN 978-954-326-330-1.
- АЛЕКСОВА, К., 2003. Синтагматичната неутрализация на граматическите опозиции като причина за различните състояния, които морфологичната система може да заема (върху материал от темпоралната система на българския език). В: *Научни трудове на Пловдивския уни-*

верситет „Паисий Хилендарски“, Т. 41 – Филология, № 1, с. 147 – 166. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“. ISSN 0861-0029.

АЛЕКСОВА, К., и др., 2025. Замяната на имперфектното от аористното причастие в съвременния български език в лингводидактологичен аспект. *Чуждоезиково обучение*, Т. 52, № 1, с. 16 – 31. ISSN 0205-1834 (Print), 1314-8508 (Online).

АЛЕКСОВА, К., и др., (под печат). Употреби на аориста вместо имперфекта в съвременния български език в лингводидактичен аспект. *Чуждоезиково обучение*. ISSN 0205-1834 (Print), 1314-8508 (Online).

ГЕРДЖИКОВ, Г., 1976. Българските глаголни времена като система. В: ПАШОВ, П. & НИЦОЛОВА, Р. (съст.) *Помагало по българска морфология*. Глагол, с. 224 – 229. София: Наука и изкуство.

ГЕРДЖИКОВ, Г., 1984. *Преизказването на глаголното действие в българския език*. София: Наука и изкуство.

ГЕРДЖИКОВ, Г., 2013. *Избрани студии и статии по езикознание*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-954-07-3528-3.

ЛАЗАРОВА, А., 1998. Сложно съставно с подчинено обстоятелствено изречение за време. В: АНДРЕЙЧИН, А. и др. *Граматика на съвременния български книжовен език*, Т. 3. Синтаксис. Ч. 2, с. 132 – 145. София: Абагар. ISBN 954-584-224-х.

Acknowledgements & Funding

This study is financed by the European Union-NextGenerationEU, through the National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, project SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01.

REFERENCES

ABAZOVA, S., 2017. *Aorist i imperfekt v balgarskia ezik dnes*. Sofia: Paradigma [in Bulgarian]. ISBN 978-954-326-330-1.

ALEKSOVA, K., 2003. Sintagmatichnata neutralizatsia na gramaticheskite opozitsii kato prichina za razlichnite sastoyania, koito morfologichnata sistema mozhe da zaema (varhu material ot temporalnata sistema na balgarskia ezik). *Nauchni trudove na Plovdivskia universitet „Paisiy Hilendarski“*. *Filologia*, vol. 41, no. 1, pp. 147 – 166 [in Bulgarian]. ISSN 0861-0029.

ALEKSOVA, K., et al., (in print). Upotrebi na aorista vmesto imperfekta v savremennia balgarski ezik v lingvodidaktichen aspekt. *Chuzhdoezikovo obuchenie-Foreign Language Teaching*. ISSN 0205-1834 (Print), 1314-8508 (Online).

- ALEKSOVA, K., et al., 2025. Zamyana na imperfektnoto ot aoristното prichastie v savremennia balgarski ezik v lingvodidaktologichen aspekt. *Chuzhdoezikovo obuchenie-Foreign Language Teaching*, vol. 52, no. 1, pp. 16 – 31 [in Bulgarian]. ISSN 0205–1834 (Print), 1314–8508 (Online).
- GERDZHIKOV, G., 1976. Balgarskite glagolni vremena kato sistema. In: PASHOV, P. & NITSOLOVA, R. (eds.). *Pomagalo po balgarska morfologia. Glagol*, pp. 224 – 229 [in Bulgarian]. Sofia: Nauka i izkustvo [in Bulgarian].
- GERDZHIKOV, G., 1984. *Preizkazvaneto na glagolното deystvie v balgarskia ezik*. Sofia: Nauka i izkustvo [in Bulgarian].
- GERDZHIKOV, G., 2013. *Izbrani studii i statii po ezikoznanie*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“ [in Bulgarian]. ISBN 978-954-07-3528-3.
- LAZAROVA, L. 1998. Slozhno sastavno s podchineno obstoyatelstveno izrechenie za vreme. In: ANDREYCHIN, A., et al. *Gramatika na savremennia balgarski knizhoven ezik*. Vol. 3. Sintaksis. Pt. 2, pp. 132 – 145 [in Bulgarian]. Sofia: Abagar. ISBN 954-584-224-x.

THE USE OF AORIST FORMS IN IMPERFECT CONTEXTS: EVIDENCE FROM A FROM A SURVEY-BASED STUDY

Abstract. This article presents a qualitative data analysis of survey conducted in 2025 with 1618 Bulgarian native speakers. The study tests the hypothesis that, under certain conditions, contemporary Bulgarian usage a tendency to mix aorist and imperfect tenses. Focus is placed on the substitution of indicative imperfect forms with aorist counterparts in contexts involving primary underived imperfective verbs. Quantitative results support the view that this is not a matter of isolated deviations, but rather a consistent tendency: although respondents more frequently selected the imperfect (median: 78.73%), in some cases the proportion of aorist forms exceeds 30%. The discussion outlines key patterns observed in such substitutions, with particular attention to factors that appear to trigger the phenomenon.

Keywords: contemporary Bulgarian; aorist; imperfect; language norm shift

✉ **Dr. Laska Laskova, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-6931-9082

WoS Researcher ID: AAG-5094-2019

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: laskova@slav.uni-sofia.bg

✉ **Prof. Krasimira Aleksova, DSc.**

ORCID iD: 0000-0003-3205-9958

WoS Researcher ID: AAA-9132-2021

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: krasimira_aleksova@slav.uni-sofia.bg

✉ **Dr. Yana Sivilova, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-2259-0246

WoS Researcher ID: HKP-0925-2023

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: yana_sivilova@slav.uni-sofia.bg

✉ **Dr. Danka Apostolova, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-0629-0411

WoS Researcher ID: ACI-3809-2022

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: dapostolova@uni-sofia.bg